

“Les memòries no es poden reconciliar”

El periodista Francesc-Marc Álvaro (Vilanova i la Geltrú, Garraf, 1967) publica ‘Entre la mentida i l’oblit’ (La Magrana, 2012), un assaig bastit amb articles de ‘La Vanguardia’, ‘Serra d’Or’ i EL TEMPS.

ROBERTO AMIADO

El llibre és un recull d’articles publicats. Per què els reuneix en un volum sobre la memòria col·lectiva?

—Són articles de diversos orígens—de *La Vanguardia*, de *Serra d’Or*, d’EL TEMPS—, però bona part d’aquests articles ja eren pensats per a fer un llibre.

—La sèrie *Memòria*, a *La Vanguardia*?

—Sí. Ja tenia al cap de fer el llibre sumant-hi els articles que anirien apareixen als mitjans, com molts autors feien els anys 20 i 30. Com que ja ho tenia programat així, no ho considero un llibre d’articles: perquè no és miscel·lani, és monogràfic i té un tractament d’assaig compacte, i com a tal es pot llegir.

—Per què un llibre sobre la memòria col·lectiva?

—És un camp que m’interessa i crec que hi ha molt soroll i molts malentesos sobre el tema. Tinc molt d’interès a ajudar a comprendre un fenomen que ens afecta a tots com a individus i com a societat. La memòria és un element constitutiu de la identitat de cada persona, cada societat i cada poble.

—Quin era el vostre objectiu?

—Mirar d’entendre’n la complexitat i destriar el gra de la palla. La complexitat de la memòria no permet reduccionismes fàcils. Per tant, cal apropar-s’hi amb respecte. I, en segon lloc, volia evitar confusions, filar prim: separem la història de la memòria; siguem curiosos i respectuosos perquè això forma part de les nostres vísceres. Aquests últims anys tot això s’ha tractat d’una manera massa barroera, massa sumària, massa binària, massa expeditiva. Intentem canviar-ho.

—El llibre no tan sols parla de política i història, sinó també de cinema, de literatura.

—La memòria, moltes vegades, s’avé més amb la ficció que no amb una recerca racional de la veritat, perquè justament la memòria, per la seva naturalesa tramposa, s’adiu amb l’artifici del cinema, la literatura o el còmic, i pot, aleshores sí, a través d’aquest artifici, arribar a una certa veritat poètica que la història no pot il·luminar. Però no és substituïble. Necessites la història i necessites la ficció.

—També defenseu la història —“És cert que estudiar el passat no vacuna contra l’estupidesa ni el fanatisme, però redueix el seu impacte sobre la vida col·lectiva, que no és poca cosa”— i critiqueu l’abús de la memòria.

—Tinc interès a trencar un contrasentit que s’ha divulgat molt a Catalunya, també a Espanya, que és el de “memòria històrica”, que és un oxímoron: hi ha memòria o memòries i hi ha història. La memòria és fragmentària, subjectiva, parcial, emotiva, traïdorena i va lligada a l’experiència. En canvi, la història, quan es fa bé, és un intent d’explicació crítica i documentada de la realitat passada d’una manera distanciada i solvent. No tenen res a veure. Quan diem que tenim memòria parlem del fruit de l’experiència; quan diem “posem-nos a fer història”, és que volem fer un exercici de rigor en què intentem una comprensió completa d’uns fets amb causes i conseqüències. Les memòries poden ser fonts de la història, evidentment, però no hi ha una memòria històrica. A Catalunya i a Espanya es fa servir aquest terme i, en canvi, en uns altres països, que hi treballen de fa més anys, fan servir *memòria col·lectiva*: els francesos, els alemanys, els israelians fan servir *memòria col·lectiva*.

—Però hi ha gaires diferències entre allò que aquí anomenem *memòria històrica* i el que allà anomenen *memòria col·lectiva*?

—La designació modifica de vegades el contingut. *Memòria històrica* suggereix que la memòria està en un pla d’igualtat amb la història, que n’és una mena de sinònim o, encara pitjor, que la memòria podria ser una veritat inapel·lable com hauria de ser la comprovació dels fets que fan els historiadors. No, no. La memòria sempre serà un element escàpol, fugisser, efímer, canviant, que, d’alguna manera, no revelarà una veritat sinó un seguit d’experiències, totes veritat en l’origen però que només parlaran d’allò concret, no de la totalitat. Si dius

“posem-nos a fer memòria històrica”, com si anessim a fer història, transmetem un missatge i una expectativa que no pots complir; o dius que els testimonis parcials tenen més valor que la comprensió global del fet. Per això insisteixo molt en aquest punt. A més a més, sempre es conjuga memòria històrica en singular, quan les memòries col·lectives sempre són plurals.

—Per exemple?

—Hi ha una memòria dels vençuts i una dels vencedors; hi ha una memòria de les víctimes i una altra dels botxins; hi ha una memòria d'unes organitzacions i d'unes altres. Fins i tot hi ha una memòria dels qui van haver de marxar i dels qui es van quedar. Tot això és tan plural que és impossible la síntesi. La història, des del rigor intel·lectual, treballa amb documents i testimonis orals per a donar una interpretació global de tot això, però les memòries no te la donaran mai.

—Dèieu que, els últims anys, la memòria s'ha tractat d'una manera barroera i binària?

—Aquesta aspiració política d'arribar a la síntesi d'una memòria bona, la memòria democràtica de Catalunya, és un impossible. Primer, perquè les memòries no es poden reconciliar. La meua modesta tesi és que les memòries es poden suportar, però no es poden reconciliar. De la mateixa manera que nosaltres, com a individus, portem la nostra memòria com podem, les societats també. I és una aspiració absurda i frustrant, des del poder o des d'on sigui, que ara ens posem d'acord en quina és la memòria correcta. Ens podem posar d'acord en la història veraç i documentada, però amb les memòries no t'hi posaràs mai d'acord: la memòria d'un franquista i d'un antifranquista són irreconciliables i així han de quedar.

—Però la memòria històrica es fa servir, sobretot, per a designar aquelles accions destinades a descobrir fets soterrats durant molt temps, fins i tot literalment, com els cossos de les fosses comunes del franquisme. No hi esteu d'acord?

—Aquí hi ha dues dimensions que es barregen erròniament. Jo penso i defenso que les administracions públiques han de restituir, rescabalar, les víctimes dels conflictes, totes, i hi ha d'haver un reconeixement, sobretot, de les oblidades. Sens dubte. Ara, l'estat, els poders

públics, no han de legislar sobre quina és la memòria correcta. Hi ha una memòria democràtica —que són moltes memòries—, però hi ha una memòria totalitària —i a veure qui és que l'agafa. El problema és quan, acompanyat del procés de rescabament i restitució, fas també un procés per a legislar què toca pensar. No pots legislar quina és la memòria que has de tenir o ha de tenir la societat. Òbviament, això no vol dir que no hi hagi unes dades que s'agafen i els poders públics les fan servir amb un sentit més o menys propagandístic o més o menys cívic, i tota la societat ho fa. Crec que això ha de ser tan cívic i tan poc propagandístic com sigui possible, però és molt difícil. Valgui com a exemple això que ha fet el govern Rajoy amb la Constitució del 1812 de Cadis, que és una operació de memòria oficial discutible, perquè sabem que les Corts de Cadis no va ser exactament això que els commemoradors ara diuen que van ser.

—Parleu de memòries irreconciliables en un fet relativament allunyat, la guerra civil, però ara mateix hi ha un cas en què també s'enfrontaran memòries irreconciliables: el procés de pau al País Basc.

—Això del País Basc és una cosa que el llibre encara no aborda, però, efectivament, caldrà que algú s'interrogui sobre les memòries que hi ha implicades. Evidentment, serà bastant difícil que s'estableixi una memòria única, perquè hi ha una memòria de les víctimes d'ETA, una memòria dels presos d'ETA, una memòria de les famílies de les víctimes, una memòria de les famílies dels presos... L'aspiració de dir “ara ens donem la mà i fem una memòria de síntesi” no té cap sentit. És molt difícil que una societat arribi a un consens sobre això. Per exemple: els atemptats de l'11M a Madrid que, aparentment, haurien de tenir un cert consens perquè no era el terrorisme basc, sinó el terrorisme islamista —i que hauria de generar més unanimitats. Doncs no es pot parlar d'una memòria compartida àmpliament perquè, fins i tot els commemoradors, ho fan servir en la pugna partidista en clau de present, i hi ha dos commemoradors. La gran pregunta de la memòria, quan té aquest estatut públic, és qui la fa, qui l'assumeix i qui la divulga. Ho fa l'estat? Ho fan les organitzacions? Qui commemora té l'aixeta per a modular un relat més o menys

desfigurat. Aquí introdueixo la paraula *desfiguració* perquè és clau: la memòria és traïdorena però hi ha moments que el commemorador en fa un abús i la desfigura. Per a mi, desfigurar la memòria és portar tan lluny el que va ser del que podem evocar que ja no ho reconeixem.

—Al jutge Baltasar Garzón li dediqueu un capítol que acaba així: “Falangistes contra un jutge de la democràcia, un tebeo barat. Si aquest és el relat, no hi ha altre remei que estar al costat de Garzón, cosa que no ens entusiasma. El magistrat vol buscar la veritat de les víctimes oblidades o tornar als mesos agitats de 1977?” Ara podríeu escriure'n un altre capítol.

—Sí.

—Penseu igual?

—El problema és que, en comptes de parlar sobre què es fa, parlem de qui ho fa. El jutge Garzón té un objectiu que havia d'haver assolit un altre actor polític: un parlament, en aquest cas les Corts espanyoles. M'explico: qui va segellar un pacte sobre el passat quan es funda la democràcia nova? Les Corts espanyoles. El legislador, que en aquests moments inclou el Partit Comunista també. Tots participen del *deixem-ho estar*. Bé. La vida és dinàmica. Hi ha un canvi generacional. Les coordenades del 1977 no són les d'ara. La societat té dret a revisar-ho. Però com que no ho fan els legisladors —perquè no volen fer-ho, no poden o no en saben— ho prova de fer un jutge per la porta falsa. El mecanisme és erroni. Un jutge no pot intentar desmuntar allò que van muntar els representants de la voluntat dels espanyols convocats a les primeres eleccions.

—Com s'havia de fer?

—Hi hauria d'haver un relectura per part dels nostres representants democràtics que proposessin, trenta anys després, la revisió d'aquells pactes del 1977. Però no anar a la instància judicial com una mena de dreuera. Per què no se n'ha sortit? Haurien de ser els representants polítics que demanessin de posar els rel·lotges a l'hora. Garzón ho ha fet d'una manera massa propagandística, ha frustrat moltes expectatives i ha provocat la reacció de la ultradreta. Per això parlava del *tebeo*. I, si em fas triar, acabaré amb en Garzón, no amb els feixistes, però el procediment ha estat erroni.

Alex Milian